

Felbecsülhetetlen kincsek a marosvásárhelyi Teleki Tékában

Kézbe vehettük Bolyai János levelét a nem euklidészi geometria felfedezéséről

Marosvásárhelyen járt október első napjaiban az Ady Endre Városi Könyvtár igazgatója és három munkatársa (köztük jelen sorok írója), hogy viszonzozza a Teleki Tékában dolgozó kollégák júniusi bajai látogatását. Az útról, valamint a rövid ott tartózkodásról az alábbiakban olvasható egy némileg szubjektív beszámoló.

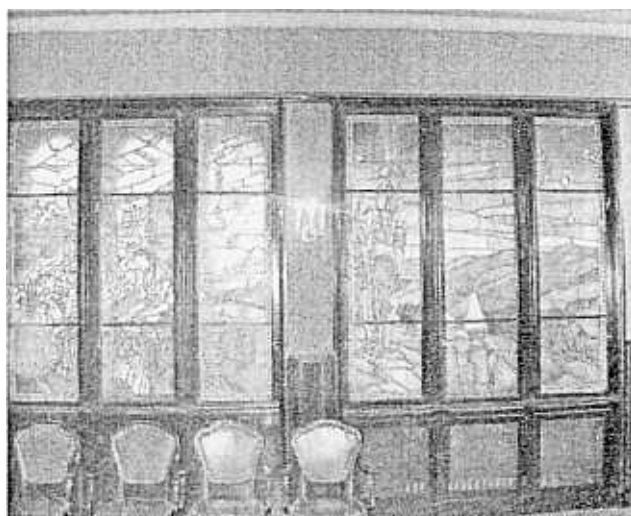
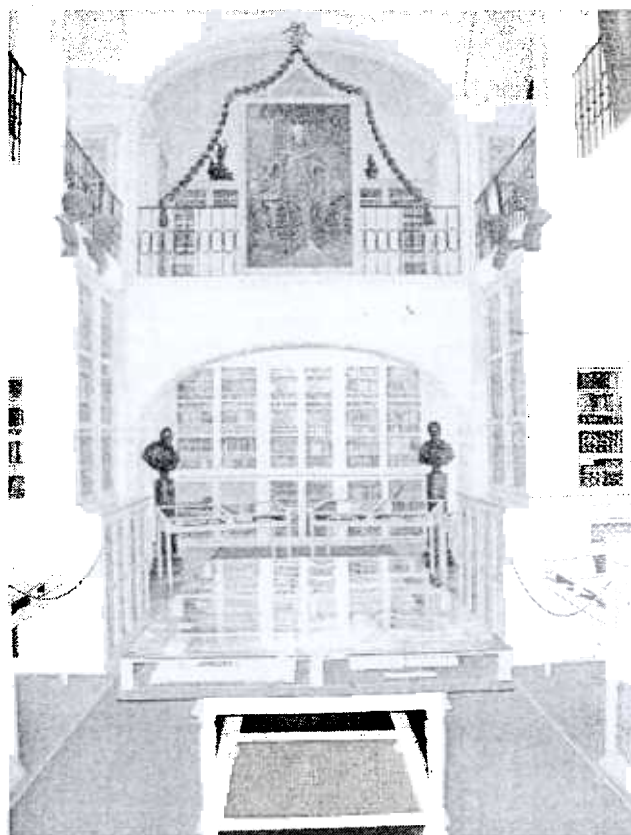

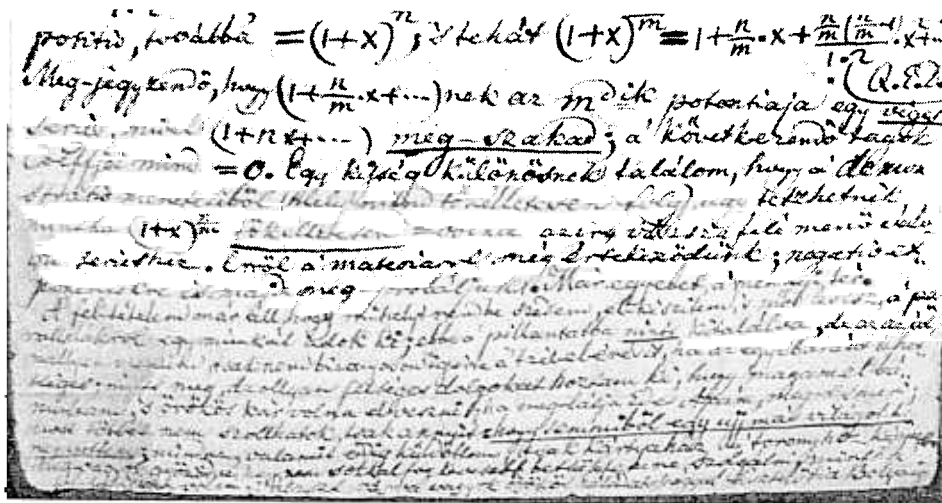
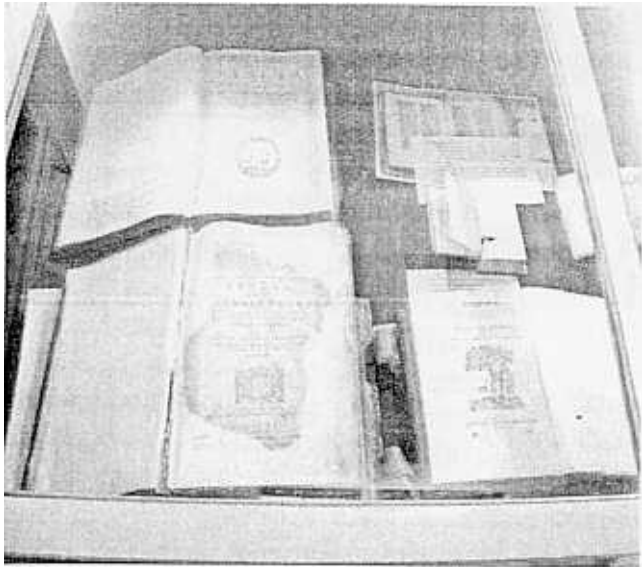
Odafelé, a Déván tartott rövid pihenő után Gyulafehérvárott volt egy hosszabb megálló, felmentünk ugyanis a várba (aminek megtalálása nem ment simán, mivel egy szál eligazító tábla sem volt). Fent megtekintettük a székesegyházat, ahol a Hunyadiak (János, öccse, valamint László fia) szarkofágja, Márton Áron püspök, illetve számos erdélyi fejdelem (valamint hozzátartozója) és főpap síremléke található.

Marosvásárhelyre érve a Teleki Tékában Spilmann Mihály igazgató, valamint a nyáron Baján járt kolleginái fogadtak minket. Az este kölcsönös barátkozással, a júniusi emlékek felidézésével (és természetesen némi vacsorával) telt, majd késői órán szálláshelyünkre, a „Bod Péter”

Diakóniai Központba vittek minket. Ez nagyon szép helyen volt, egy domboldalon, ahonnan csodálatos kilátás nyílt az egész városra.

A vendégség első napján a várossal, valamint az intézménnyel ismerkedtünk meg. Marosvásárhelyi útikalauzunk Spilmann Mihály volt (aki egyébként a városi tanács kulturális tanácsnoka is). A tékával szemben látható az egykori királyi

láthatók. Az épület különlegessége a tükörterem, mely harminchétszer hét és fél méter hosszú, és mindkét végében háromrészes velencei tükör csoport áll. A Róth Miksa üvegfestményeivel díszített csodálatos szépségű ablakok székely népdalakat ábrázolnak. Visszafelé még láthattuk az egykori ferences templomból megmaradt tornyot, valamint különböző iparosok székházait is. Időnkéntől sajnálatos módon nem futotta minden nevezetesség megtekintésére.

Délután következett a téka kincseinek megismerése vagy talán inkább megtapasztalása, hisz' nincs olyan magyar könyvtáros, aki tanulmányaiból-hírből ne ismerné őket.

A Teleki Tékát gróf széki Teleki Sámuel, Erdély főkancellárja alapította, és 1802-ben nyílt meg, mint közkönyvtár, az olvasni és művelődni vágyók előtt. A korának egyik legképzettebb bibliofiljeként számon tartott gróf az azt megelőző három évben emelte könyvei számára azt az épületszárnyat, ahol most is az eredeti elrendezésben láthatók. Teleki Sámuelnek mintegy hat évtizedes rendszeres gyűjtő-

kúria, mögötte pedig a gimnázium. (A kúria épülete előtt verték ki Sütő András szemét az 1990. márciusi pogrom idején.) Útközben láttuk a Teleki-házat, melynek történelmi szerepe, hogy 1849-ben itt tevékenykedett Bem József – és parancsnoksága –, innen indult a fehéregyházi ütközetbe, a nemzet nagy költőjével, Petőfi Sándorral együtt. Láttuk a Bolyai Farkas Református Gimnáziumot is, majd felmentünk a várba, ahol kívül-belül szemrevételeztük a ma református templomként funkcionáló gótikus templomot. Lejövet a városközpont következett, ahol rögtön szembeötlött az 1925 és 1934 között épült (belül csak 1986-ban befejezett) hatalmas ortodox templom, mely egyes részein minden évben új rézborítást kap. Utunk során következett a Keresztelő Szent János Plébániatemplom barokk stílusú épülete. A város egyik legszebb épülete a Kultúrpalota, melynek lépcsőfordulóiban nevezetes magyar személyeket (Jókai Mórt, Kossuth Lajost, Petőfi Sándort, illetve Liszt Ferencet, Erkel Ferencet és Munkácsy Mihályt) ábrázoló üvegfestmények

munkája során sikerült megszereznie az alapvető tudományos műveket, nemcsak kortárs kiadványokat, hanem a nyomtatás kezdetétől megjelent könyveket is. Kéziratos gyűjteményének legértékesebb darabja, egy Corvina – sajnálatos módon – egy „kevésbé könyvrajongó” leszármazottjának, Károlynak „köszönhetően” elkerült az Egyesült Államokba a második világháborút megelőző években. A téka igen értékes része Teleki Sámuel feleségének, iktári Bethlen Zsuzsannának a kétezer kötetes magyar nyelvű gyűjteménye, egy XVIII. századi arisztokrata asszony könyvtára, mely teljes épségben fennmaradt.

A Teleki könyvtár állománya az ötvenes években bővült. A szomszédságában lévő volt Református Kollégium tanári könyvtárának sok ezer kötetét és kéziratát vitték át és rendezték el a téka épületének termeiben. Az egyesített könyvtár ma *Teleki-Bolyai Tudományos Könyvtár* néven ismeretes. Az államosítás után ugyancsak ide szállítottak néhány töredékesen megőrzött könyvtárat, melyekből a két legjelentősebb a *mikházi*

ferences kolostor gyűjteménye, illetve az egykori *székelykeresztúri Unitárius Gimnázium* tanári könyvtára. A két Bolyai, Farkas és János emlékmúzeuma is itt lelt végleges helyet. Az emeleti reprezentációs termekben kapott méltó elhelyezést Nagy Imre, a Művészet Érdemes Mestere címmel kitüntetett festőművész galériája, melyet néhány év múltán megszüntettek. A Wesselényi- épületszárny az 1970-es évekig lakott volt. A lakások felszámolása és a termék helyreállítása után ott rendezték be az Akadémia helyi fiókjának könyvtárát és olvasótermeit, így ma már az egész épület a tudomány szolgálatában áll, úgy, amint azt Teleki Sámuel meghagyta: "... némi föltételek mellett a honi tudománymívelők is használhassák".

Az alábbiakban csak példaként említek néhányat a téka kincseiből, mert minden ritkaságot, különlegességet, értéket felsorolni lehetetlenség. A legrégebbi kéziratos könyv a *Koncz-kódex*, a XIV. században pergamen lapokra másolt latin nyelvű Biblia. Ez a kódex tartalmazza a hatodik magyar nyelvemléket, amely *Marosvásárhelyi Sorok és Glosszák* néven került be a köztudatba. A könyv néhány lapjának szélére a magyar szavakat és egy rövid, összefüggő szöveget – a Biblia néhány sorának magyar megfelelőjét, összesen 55 szót – a XV. század első negyedében jegyezték be. Az intézményben 66 ősnymtatványt őriznek (1450 és 1500 között kiadott könyvek), a legrégebbi Galeotto Marzio *Liber de Homine c. munkája*, melyet Bolognában nyomtattak 1475 körül (ebben a műfajban „lekörözzük” őket, ugyanis a bajai könyvtárban őrzik a Magyarországon fellelhető legrégebbi ősnymtatványt, Plinius *Naturalis historiae* című, Velencében, 1472-ben nyomtatott művét). A régi magyar nyomtatványok között tartják számon Apáczai Csere János *Magyar logikátska c. munkáját* (Gyulafehérvár, 1654), mely az első magyar nyelven írott logikai tankönyv. Egyetlen csonka példány maradt fenn Balassi Bálint *Istenes énekeinek* Bártfán a XVII. században megjelentetett kiadásából. A Vizsolyi Bibliából két példánnyal is rendelkeznek. Különlegesség az amerikai *Függetlenségi Nyilatkozat* egy példánya, melyen rajta van az összes – első – képviselő aláírása is. Ennek idekerüléséről semmit nem tudni, csak az biztos, hogy keletkezésekor elküldtek minden jelentős európai uralkodónak egy-egy példányt a nyilatkozatból.

A Bolyai-gyűjtemény legértékesebb darabja – és kézbe vehettük! – az 1823. november 3-án

kelt ún. temesvári levél eredetije, melyet Bolyai János írt apjának, Farkasnak, és melyben közli, „hogymiből egy ujj, más világot teremtettem...” – azaz a nem euklidészi geometria megalkotásáról ad hírt. Összesen mintegy húszezer oldal kézirat maradt fenn a két Bolyaitól. A dolgozószobaként berendezett múzeumban őrzik a koponyájukat is. A múzeum közepén látható (sőt, egy másik még köztéri „szoborként” is a téka közelében) a Pszeudoszféra, mely kúphoz hasonló formájú alkotás a nem euklidészi geometria bizonyítása. Itt van a korának legsokoldalúbb alkotója, Bolyai Farkas által készített fűtőberendezés, amely a radiátor őséneke tekinthető. A gyakorlatilag csak két nap alatt igazán elmélyedni nem lehetett a két részleg gyűjteményeiben, ahhoz több hétre lenne szükség.

(Az intézmény egyébként elég sanyarú helyzetben van, hivatalosan a megyei könyvtár egyik részlegeként működnek, és ebből adódóan elég mostohán bánnak velük. Létezik még a Teleki Téka Alapítvány, melynek révén dolgozik ott az egyik kollegina, de amúgy ez sem hoz több pénzt a könyvtárnak. Az épület állaga hagy némi kívánnivalót maga után, akárcsak a felszereltség. Éppen október elsejével szűnt meg az internet a könyvtárban, mert lejárt a szerződésük, ami egyébként is mindössze havi két egész óra böngészésre jogosított fel – korlátlan levelezés mellett –, igen csak komoly összegért. Nagy szükségük lenne pedig a netre a könyvvállomány teljes feltárásához, illetve a kapcsolattartáshoz is. Nem kellene itt, Baján gyűjtést szervezni e célra?

A második napon délután rövid kirándulást tettünk a környéken. Korondon némi „termékszerzés” esete forgott fenn, Szovátán pedig a Medve-tó mentén tettünk egy kisebb erdei sétát. Parajdon a híres sóbányát idő hiányában nem tudtuk megtekinteni.

Ami mindkét ott töltött estében közös volt, hogy a vendéglátó lányok csodálatos ételeket ügyeskedtek össze vacsorára, ami alatt-után folyt a „szakmázás”.

Szombaton indultunk haza. A visszaúton ismételten „gyönyörködtünk” a Torda előtt látható „csodálatos” rroma (ez nem elírás, odaát a helyiektől való megkülönböztetés végett két r kezdőbetűvel írják őket) pagodákban, melyeket nem használnak, mögöttük a nyári konyhákban, illetve viskóikban laknak, és csak lakodalmakkor veszik igénybe a kínai stílusú épületeket.

Zalavári László